

РОЗДІЛ 3

ІНСТИТУТ У РОКИ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ (1941 – 1945 рр.)

Червень – завжди гаряча пора в студентському житті. Таким він видався і пам'ятного 1941р. для студентів Запорізького інституту сільськогосподарського машинобудування. Ранок 22 червня був похмурим, мрячив дощ. В аудиторіях, бібліотеці студенти готувались до останнього іспиту. Але о 12-й годині по радіо повідомили про початок війни. Через годину відбувся мітинг, на якому студенти, викладачі інституту заявили про свою готовність стати на захист Батьківщини.

Студенти склали іспити і одночасно готували приміщення під госпіталь. Колектив інституту готувався до евакуації навчального закладу до Барнаула.

У перші дні війни понад 600 студентів і викладачів були мобілізовані до армії. [1] Багато з них зараховані до військових академій, училищ, шкіл з підготовки офіцерських кадрів, стали офіцерами Радянської Армії. Завтрашні випускники вже добре знали техніку, були підготовлені ідейно та морально. Навчатися доводилося у прискореному темпі. Цього вимагав військовий час.

52 студенти третього і четвертого курсів стали слухачами артилерійської академії ім. Ф. Е. Дзержинського. Серед них – секретар комсомольської організації інституту Володимир Поляков, заступник секретаря комсомольської організації курсу Іван Бабцов, голова профкому навчального закладу Василь Філімошкін, член комсомольського бюро курсу Григорій Скалозуб та інші. Біля 30 студентів старших курсів були зараховані до військової академії бронетанкових і механізованих військ, 32 студенти стали курсантами Другого Ростовського артилерійського училища, чимало студентів навчались у Смоленському, Томському

артилерійських, Полтавському танковому, Московському мінометно-артилерійському, Омському та Тюменському військово-піхотних, Сталінградському авіаційному та інших училищах.

Майже у всіх родах військ можна було зустріти вихованців навчального закладу – артилерійських і танкових частинах, авіації та зв'язку, кавалерії, Військово-Морському флоті.

Від рядового до командира полку пройшли бойовий шлях полковники Олексій Парамонов і Олексій Козликін, до начальників штабів – майор Василь Трифонов, капітани Володимир Константинов і Андрій Качуровський.

Більше 400 колишніх студентів, викладачів, співробітників навчального закладу за героїзм і мужність у боротьбі з фашизмом нагороджені орденами та медалями. [2]

Добровольцем пішов на фронт першокурсник механіко-технологічного факультету Борис Гарбарець. У перші ж дні війни Борис з товаришами-студентами з'явився до райвійськового. Як неповнолітнього його до армії не взяли, а направили до військового училища. У липні 1941 р. Борис Гарбарець з групою добровольців прибув до Севастопольського військово-морського училища берегової оборони. Розпочалося неймовірне за темпами і напруженням навчання.

Проте офіцером Борис не став. Ворог уперто рвався до Севастополя. Жовтневою ніччю 1941 р. під проливним дощем курсантські роти здійснили 35-кілометровий марш до Бахчисраю і вранці зайняли оборону.

Курсанти стійко тримали позицію, часто переходили в контратаки, тиснули ворога. 17 грудня почався новий масований наступ фашистів. Сили були явно нерівні. Гинули, стояли від ран бійці, але з останніх сил тримались. Не обминуло віяло ворожого металу і Бориса Гарбарця. У цьому бою він був важко поранений, поміщений у польовий госпіталь, став інвалідом. За виявлений героїзм і відвагу Гарбарець був нагороджений орденом Вітчизняної війни II ступеня і медаллю «За оборону Севастополя». [3]

Орденами Червоного Прапора, Вітчизняної війни I та II ступенів нагороджений Микола Горностаєв. Коли почалася війна, він, на відмінно закінчивши перший курс

цього ж факультету, що й Борис Гарбарець, добровільно пішов до армії. На його прохання був направлений до авіаційної школи. Йому не було й 18 років, а через два роки він – льотчик-винищувач, молодший лейтенант, бере участь у бойових операціях на 1-му Прибалтійському і 3-му Білоруському фронтах у складі 694-го винищувального авіаційного полку 3-ї повітряної армії.

112 бойових вильотів здійснив Микола Горностаєв на американському літаку «Аерокобра». Літав у супроводі штурмовиків ІЛ-2, бомбардувальників ПЕ-2, ТУ-2, вилітав на розвідку військ ворога, на прикриття своїх наземних військ над полем бою, на штурм живої сили і техніки ворога. Збив у повітряних боях чотири літаки ворога. Тільки з 1 квітня по 8 травня 1945 р. провів 44 успішних бойових вильотів, розбомбив 6 автомашин із вантажем, 7 підвод із боєприпасами, підпалив два склади з боєприпасами і знищив до 40 солдатів і офіцерів ворога. [4]

Микола Горностаєв – учасник боїв із Японією. Після війни він закінчив штурманський факультет Червонопрапорної Військово-повітряної академії і продовжив авіа-справу. Став полковником, вийшов у запас, трудовий шлях продовжив у Москві.

Орденами Червоного Прапора, Вітчизняної війни II ступеня, Червоної Зірки, багатьма медалями відзначено бойові подвиги вихованця навчального закладу, відважного командира саперного батальйону 3-ї гвардійської повітряно-десантної армії гвардії капітана Павла Пивоварова.

Батальйон під командуванням Пивоварова оперативно знешкоджував міни на передньому краї ворога, забезпечував розмінування доріг і відновлення мостів і переправ для просування військ. П. Д. Пивоваров неодноразово був поранений, проте не залишав бойових позицій. [5] З 27 квітня по 3 травня 1945 р. під його особистим керівництвом у районі Фюрстендель батальйон установив до 3500 протитанкових мін (ПТМ) і 3000 проти-піхотних мін (ППМ), а за три дні з 8 по 10 травня у цьому ж районі при наступі на м. Грац батальйон розмінував до 3000 ПТМ ворога і до 1000 ППМ, а також 9 мостів. [6]

Сміливим командиром, вмілим організатором виявив себе вихованець нашого інституту майор Олександр Анто-ненко. Обіймаючи посаду заступника командира окремого

винищувального протитанкового дивізіону з політчастини, увесь час знаходився у бойових підрозділах, виховуючи бійців і командирів особистою мужністю, сміливістю та відвагою, виявляючи героїзм і самовідданість. У бою за м. Карачів на Смоленщині під його керівництвом воїни дивізіону знищили три танки, 19 дзотів, 9 кулеметних точок ворога, близько батальйона солдатів і офіцерів во-рога. У тому бою відважний політрук героїськи загинув. Нагороджений орденом Червоної Зірки, на жаль, орден залишився не врученим. [7]

Не вручено орден Червоної Зірки й старшому лаборанту кафедри ливарного виробництва, старшому техніку – лейтенанту Данилу Мінаєву, який пішов на фронт 23 липня 1941 р. Перебуваючи на посаді начальника артилерійського постачання 195-го гірничо-мінометного полку, у ніч на 1 листопада 1943 р., виконуючи завдання командування, він висадився з десантом у Криму, в районі Ельтигена. Під шаленим вогнем ворога десантники вивантажили на берег 320 штук 107-мм мін й забезпечили безперерв-ний вогонь по ворогові та розширення плацдарму. 8 груд-ня 1943 р. в одному з боїв Д. Мінаєв героїськи загинув. [8]

Орденом Червоної Зірки, медалями «За відвагу», «За бойові заслуги» нагороджений колишній студент першого курсу, рядовий, кавалерист-розвідник взводу охорони ко-мендантського ескадрону кавалерійського корпусу Петро Малий. Він неодноразово брав участь у бойових опера-ціях, виконував спеціальні завдання командування з розвід-ки дислокації частин ворога, доставляв необхідні дані. [9]

Багато героїських подвигів на рахунку Андрія Качу-ровського. Йому двічі довелося одягати армійську шинель. У 1933 – 1935 рр. служив у Червоній Армії, а у роки Вітчизняної війни воював у званні гвардії капітана. Майже всю війну пройшов помічником начальника штабу 25-го гвардії стрілецького полку, а потім 253-го гвардії стрілець-кого полку. Часто знаходився у бойових порядках піхоти, неодноразово був поранений.

7 серпня 1943 р. під час перегрупування підрозділів один із батальйонів виявився під загрозою оточення воро-гом. Гвардії капітан А. Качуровський швидко оцінив обста-новку, викликав на допомогу інші підрозділи. Цим самим полку було забезпечено просування вперед. [10]

12 серпня 1943 р. А. Качуровський вміло організував атаку воїнів полку на опорний пункт ворога – село Массали і захопив його. При цьому ворог зазнав великих втрат. Наступного дня А. Качуровський зупинив відступаючий підрозділ, що не витримав натиску ворога, і повів його в атаку. За ці сміливі дії він був нагороджений орденом Червоного Прапора. А потім були ще бої, в яких він виявив надзвичайну хоробрість, і знову нагорода – орден Вітчизняної війни I ступеня. Проте одержати його не зміг. В одному з боїв 7 лютого 1944 р. він загинув. У цьому ж бою загинув і його друг, колишній студент нашого навчального закладу, слухач артакадемії, капітан, помічник начальника штабу 253-го гвардійського стрілецького полку Григорій Коржук. [12]

Заслугує особливої поваги подвиг студентів, співробітників інституту – рядових воїнів на фронтах війни. Самовіддано билися з гітлерівцями колишні студенти I курсу – червоноармієць-телефоніст стрілецького батальйону Лев Колісник, нагороджений медаллю «За відвагу», і командир відділення зв'язку Олександр Белінський, нагороджений медаллю «За бойові заслуги».

Лев Колісник відновлював перерваний телефонний зв'язок, виносив з поля бою поранених. [13] Олександр Белінський забезпечував зв'язок із спостережним пунктом дивізії. [14]

Мужнім солдатом виявив себе на фронті колишній командант студентського гуртожитку лінійний наглядчак 255-го окремого батальйону зв'язку Юрій Бабій. Під вибухами бомб діяв сміливо, рішуче. Нагороджений медаллю «За відвагу». [15]

Медалями «За відвагу» нагороджені і колишні студенти першого курсу: розвідник-коректувальник мінометного батальйону Іосип Притула, розвідник окремої розвідроти рядовий Михайло Коробов.

Іосип Притула воював під Севастополем, на Кубані. Двічі поранений. Михайло Коробов воював під Ленінградом. Також двічі поранений. [16]

З першого дня війни воював навідником, потім командиром гармати Дмитро Кулик, кавалер орденів Вітчизняної війни II ступеня, Червоної Зірки. У грудні 1944 р.

під час відбиття контратаки піхоти і танків фашистів у районі села Муценієті Латвійської РСР Дмитро Кулик вогнем гармати знищив два станкових кулемети та 15 солдатів і офіцерів ворога. [17]

Неодноразово відзначався на фронті командир розвідроти 362-го стрілецького полку 315-ї стрілецької дивізії Василь Черняк, учасник звільнення м. Мелітополя Запорізької області. В боях на підступах до Мелітополя сержант Василь Черняк виконував обов'язки командира взводу. Він першим увірвався до траншей ворога, знищив дві кулеметні точки і захопив трофеї – два станкових кулемети, 25 гвинтівок, 9 автоматів, примусив відступити групу німецьких солдатів чисельністю більш як 120 чоловік.

8 травня 1944р. на підступах до Північної бухти Черняк своїм взводом завдав значних втрат ворогові, а 9 травня на допоміжних засобах, під вогнем ворожої артилерії і кулеметів, форсував Північну бухту і в вуличному бою з ворогом вибив з будинку німецьких автоматників, що допомогло підрозділам швидко форсувати бухту і переслідувати ворога до Херсонської коси. [18]

Хоробро бився з фашистами червоноармієць, топочислювач батареї Іван Черненко. У наступальних боях по розширенню плацдарму на західному березі річки Одер він вів ретельне спостереження за позиціями ворога, виявив дві артбатареї, спостережний пункт, 4 дзоти, 5 кулеметів, які під час артпідготовки були знищені. Після артпідготовки Іван Черненко разом з піхотою увірвався до траншей ворога і захопив німецький кулемет, з якого і розстрілював фашистів. І Черненка нагороджено орденом Червоної Зірки, медаллю «За відвагу». [19]

У боях за Одер відзначився рядовий, стрілець Костянтин Різниченко. У районі Будибжегожевська 15 січня 1945 р. першим форсував річку Родканс, разом із відділенням вийшов на залізницю і зайняв село Пляски, яке утримував до підходу основних сил [20]. 16 квітня 1945 р. К. Різниченко на західному березі Одера, в районі залізничної станції Вербт, підповз до траншеї ворога і гранатами знищив вогневу точку разом із обслугою. За героїзм і мужність нагороджений орденами Червоної Зірки і Слави III ступеня. [21]

Хоробро бились на фронтах війни рядові розвідники Микола Нестерович і Василь Черняк, кавалерист Яків Мишливець та багато інших вихованців нашого інституту.

Самовіддану боротьбу проти німецько-фашистських загарбників вели підпільники. Одним із керівників підпільно-диверсійної групи, яка діяла на алюмінієвому заводі м. Запоріжжя, був студент інституту М. І. Курбатов. Члени групи Курбатова псували механізми, виводили з ладу автомашини, ховали від фашистів кольорові метали. Учасники організації спалили на заводі склад мастил і фарб, підпалили будинок у 6-му селищі, в якому розміщувалась служба німецької військової частини. Виводили з ладу відновлені німцями електролізні ванни. В результаті активних дій патріотів гітлерівським окупантам так і не вдалося ввести до ладу алюмінієвий завод. [23]

У селі Пришиб Запорізької області на тимчасово окупованій ворогом території вела диверсійну роботу першокурсниця Віра Литвинова. Вона писала і розклеювала листівки, діставала зброю, допомагала радянським воїнам вирватися із фашистського полону, надавала їм медичну допомогу. [24]

Нелегка доля випала й студентам – майбутнім артилерістам. До речі, найбільше вихованців інституту знаходилось в артилерійських частинах.

Не випадково артилерію називали «богом війни». Узгоджені дії артилерії з піхотою, танками значно підвищували маневреність військ, забезпечували переможний результат бою, проведення крупних операцій.

Гордістю інституту є студенти – вихованці Московської артилерійської академії ім.Ф. Е. Дзержинського, яка готувала командирів, політпрацівників, воєнтехніків, конструкторів. [25]

Наказом Комітету у справах вищої школи № 1305 від 14.07.1941р. та Директивою Генерального штабу Червоної Армії № 524283 до академії були відібрані і направлені 4 серпня 1941р. 52 студенти четвертого курсу інституту. Це кращі студенти 1-ї та 2-ї груп на чолі з комсоргами Миколою Івахненком і Наумом Кисельовим, 3-ї та 4-ї груп на чолі з комсоргами Іваном Бабцовим і Федором Хуповкою. Усім їм виповнилось тоді трохи більше 20 років. [26]

Тут вони пройшли прискорений курс підготовки офіцерів і восени 1942 р. були направлені у військові частини діючої армії, на оборонні підприємства, у військові училища. Повсюди, де кувалась перемога над ворогом, вихованці інституту і академії виявляли відвагу, героїзм, мужність.

У званні старшого техника-лейтенанта був направлений під Сталінград студент групи № 4 ЗМІ, випускник академії Іван Фролов. Він був учасником оборони Сталінграду, виявив себе вмільм командиром, сміливим і мужнім воїном. Бойові шляхи офіцера Фролова пролягли від Волги до Дунаю. Але на все життя запам'ятались дні, коли він звільняв рідне Запоріжжя. Тут він командував відділенням артилерійського постачання 12-ї армії. Виконуючи бойове завдання командування, Фролов розширив плацдарм на правому березі Дніпра, в складних умовах забезпечив частини боєприпасами. За цю операцію був нагороджений першим бойовим орденом – Червоної Зірки. Усього ж за ратні подвиги Фролов удостоєний двох орденів Вітчизняної війни, трьох – Червоної Зірки, багатьох медалей. [27] У відставку ветеран-фронтвик вийшов у званні інженер-полковника.

Від Сталінграда почав бойовий шлях студент групи № 2, кавалер двох орденів Вітчизняної війни, двох орденів Червоної Зірки, багатьох медалей, інженер-капітан, начальник пересувної артилерійсько-ремонтної майстерні Іван Єрмак – висококваліфікований, технічно грамотний командир. Виконуючи завдання з ремонту артилерійського озброєння в польових умовах, під вогнем ворожої артилерії, роботу виконував у стислі терміни, з оцінкою «відмінно». [28]

За чотири місяці 1945 р. майстернею відремонтовано 150 артсистем різних калібрів від 76 мм до 203 мм, 380 оптичних приладів, 120 мінометів, 97 радіокомплектів, 187 телефонних апаратів. [29]

Єрмак воював до дня Перемоги, згодом став інженер-полковником, завідував відділом у Московському науково-дослідному інституті сталі.

У район Курсько-Орловської битви були направлені після академії Леонід Бартай, Гедель Гусак, Василь Чех. Вони звільняли Україну, Білорусію, Польщу, брали Берлін. Свідченням тому – чисельні бойові нагороди.

У нагородних листах зазначено: лейтенант Василь Чех, артилерист-технік 840-го артилерійського полку 280-ї стрілецької дивізії, рішучий і сміливий, постійно знаходився на полі бою, забезпечував безперебійне ведення артвогню, сприяв прориву оборони ворога і ліквідації угруповань німецьких військ у передмісті Берліна. [30] Не знаючи відпочинку й сну, під вогнем ворога доставляв боєприпаси на передній край старший технік-лейтенант, начальник артилерійського постачання 878-го стрілецького полку 175-ї стрілецької дивізії Гедель Гусак, мужній й ініціативний офіцер. За час боїв він підібрав на полі бою і привів у робочий стан 22 ручних кулемети, 115 гвинтівок, 518 фаустів, 2 гармати 75-мм калібру та багато іншої зброї. [31]

У боротьбі з фашизмом патріотизм і мужність виявили на фронтах війни студенти інституту, слухачі курсів академії Олександр Дейнега, Йосип Зельцер, Микола Івахненко, Григорій Коржук, Костянтин Мельник, Лев Мовшович, Віктор Головинський, Василь Педенко, Іван Таран, Іван Тихонравов. [32] У складі Брянського, Центрального, 1-го Білоруського фронтів пройшов дорогами війни стипендіат вузу й академії Володимир Дроздов. Він брав участь у боях на Курсько-Орловській дузі, у битві за Дніпро, проривався під Ковелем, звільняв Варшаву і Познань, брав Берлін. [33] За бойові подвиги і мужність В. В. Дроздов нагороджений багатьма орденами й медалями. [34]

Після війни В.Дроздов з відзнакою закінчив Всесоюзний інститут промисловості будматеріалів, працював у Львівському відділенні інституту «Теплоелектропроект», керував проектуванням тепломеханічної частини крупних електростанцій – Добротворської, Молдавської, Березовської ДРЕС, Новокуйбишевської ТЕЦ, Тольяттинської ТЕЦ, ТЕЦ Волзького автозаводу. [35]

Винятково склалася доля студентів Степана Білоєдова й Олександра Шумейка. Їм судилося разом пройти вогняними дорогами Великої Вітчизняної війни, з початку й до кінця. А після війни обидва повернулися до Запоріжжя і закінчили інститут.

У лютому 1943 р. техніки-лейтенанти С.Білоєдов і О.Шумейко після закінчення курсів академії за направленням попали у 615-й гаубичний артполк 13-ї артдивізії.

У її складі молоді офіцери воювали проти німецько-фашистських загарбників на Північно-Західному, Брянському, Воронежському, 1-му, 2-му, 4-му Українських фронтах.

Степан був начальником артилерійського постачання полку, а Олександр – начальником технічного постачання. Доводилося їм братися і за зброю, ходити в атаку, відбивати наступи ворога. За ратні подвиги С. Білоєдов нагороджений двома орденами Вітчизняної війни, Червоної Зірки, багатьма медалями. Двома орденами Вітчизняної війни нагороджений і О. Шумейко. [36] Ось що відзначається в наградних листах на Степана: «...хоробрий, ініціативний командир».

Під час наступальних боїв на Орловському, Белгородському, Харківському і Сумському напрямках з 10 липня по 28 серпня 1943р. полк не мав перебоїв із постачанням боєприпасами. Старший технік-лейтенант під артилерійськомінометним обстрілом ворога доставляв у бойові підрозділи боєприпаси. У боях по закріпленню плацдарму на західному березі Вісли в районі Штельце, у складних умовах віддаленості полку від артскладів зумів забезпечити артилеристів боєприпасами. В результаті сильна атака піхоти і техніки ворога 20 серпня 1944 р. була відбита. У цьому бою було підбито два танки, три бронетранспортери, придушено вогонь мінометної батареї, знищено сім мінометних точок. [37]

Те ж можна прочитати і в наградних листах старшого техника-лейтенанта О. Шумейка. Зокрема, в наступальних боях з 15 квітня по 7 травня 1945 р. біля м. Троппау О. С. Шумейко, незважаючи на сильний артилерійськомінометний вогонь ворога безперебійно забезпечував полк технікою, паливом і мастильними матеріалами, що сприяло виконанню бойового завдання. [38]

У 1946 р. бойові товариші С.Білоєдов і О.Шумейко повернулись додому і приступили до навчання. А через кілька років одержали дипломи інженерів.

У перші дні війни багато студентів продовжили навчання у військових училищах, де велась підготовка кадрів офіцерського складу середньої ланки. Найбільша кількість студентів нашого інституту навчалась у 2-му Ростовському артилерійському училищі (у жовтні 1941 р. училище було евакуйовано до Сталінграда).

Артилерійське училище в основному комплектувалось із студентів вузів, учнів технікумів і старших класів шкіл. На початку серпня 1941р. училище поповнилось 185 студентами вузів і учнями технікумів Запорізької області, серед них були й 32 студенти Запорізького інституту сільськогосподарського машинобудування. [39]

Усі курсанти пройшли прискорений курс навчання і в квітні – травні 1942 р. у званні лейтенантів направлені на фронт, у розпорядження військових рад Волховського, Західного, Сталінградського, Північно-Західного, Брянського та інших фронтів. [40]

На всіх ділянках військових дій молоді командири-артилеристи виявили високі моральні якості, мужність і відвагу.

Перше бойове хрещення прийняли курсанти у жовтні 1941 р. у боях з німецько-фашистськими загарбниками, захищаючи місто Ростов-на-Дону. У цих боях особливо відзначились Василь Маслов, Тимофій Степаненко. [41]

Лейтенант Василь Маслов прибув на Західний фронт у серпні 1942 р. Був призначений командиром батареї 825-го артилерійського полку 264-ї стрілецької дивізії і через декілька днів брав участь у бойових операціях. За два тижні боїв за села Озерно, Гусеково, Ожигово батарея Василя Маслова підбила чотири німецьких танки, 13 мотоциклів з піхотою, подавила 8 мінометних точок, розбила командний пункт, дві штабні машини, обоз із боеприпасами, знищила до двох рот піхоти, розсіяла до двох батальйонів ворога. За цей геройський подвиг він був представлений до ордену Олександра Невського, але нагороджений орденом Червоної Зірки. [42] У лютому 1943 р. у боях за м. Мерсфелд Харківської області відважний герой загинув. [43]

На Західний фронт був направлений і Тимофій Степаненко. Прикметною рисою характеру Тимофія було прагнення до знань, досконалості у справах. Він із золотою медаллю закінчив Сигнаївську середню школу на Київщині, у його заліковій книжці студента першого курсу нашого інституту були одні п'ятірки. [44] Мріяв бути інженером, але війна перешкодила. В артучилищі Тимофій на відмінно оволодів військовою справою. Командир взводу 76-мм гармат 521-го стрілецького полку 133-ї стрілецької дивізії,

лейтенант Т. Степаненко і на фронті продовжував навчатися і навчав солдатів володіти технікою, бути сміливими і рішучими.

У нагородному листі зазначено: «Лейтенант Степаненко Т. К. знаючий, вмілий вихователь і організатор, наполегливо вивчає передній край оборони ворога, в результаті своєчасно виявляє і знищує цілі ворога. На його особистому рахунку 7 різних бліндажів, 3 дзоти, склад з продовольством, один станковий кулемет» [45].

Сотні кілометрів фронтів шляхів подолав взвод Т. Степаненка. Шляхи артилеристів пролягли від Волги до Десни, і майже кожен кілометр додали солдати з боем. Т. Степаненко часто стикався один на один зі смертю, двічі був поранений, але до кінця бою не залишав бійців.

Командування високо оцінило мужність старшого лейтенанта Т. Степаненка, нагородивши його орденами Червоної Зірки, Вітчизняної війни I ступеня.

Свій останній бій Т. Степаненко провів біля села Боровлево Вітебської області 28 жовтня 1943 р. У важкі хвилини контратак гітлерівців відважний командир вигідно розташував свою батарею і впритул розстрілював техніку і живу силу ворога. Фашисти змушені були відійти назад. Полк захопив сильно укріплений вузол оборони ворога. В цьому бою Т. Степаненко пав смертю хоробрих. [46] Його відважні бійці дійшли до Брно (Чехословаччина). [47]

На різних фронтах побував молодий артилерист, старший лейтенант Микола Площенко. Двічі був поранений. Після госпіталю знову повертався на передову. На якій би посаді він не перебував, завжди сумлінно ставився до роботи, грамотно виконував завдання.

У 1945р. під час наступальних боїв біля міста Глаговець (Угорщина) артилерійська батарея старшого лейтенанта М. Площенка з відкритої позиції зуміла знищити 6 кулеметних точок ворога, дві гармати, один танк, до 60 солдатів ворога. У боях за м. Галич батарея знищила до 10 вогневих точок, подавила вогнем дві артилерійські і три мінометні батареї. Таких боїв у батареї було багато. М. Площенко був нагороджений орденом Червоної Зірки. У 1946 р., демобілізувавшись, М. Площенко повернувся до Запоріжжя, продовжив навчання в інституті. [48]

Студента п'ятого курсу Льва Чижики війна застала на виробничій практиці на Харківському тракторному заводі. А вже у серпні 1941 р. він, як і Т. Степаненко, – курсант училища. Після його закінчення Л. Чижик – командир взводу, потім – батареї 247-го артполку 5-ї гвардійської армії, бере участь у гарячих боях 1943 р. під час звільнення Кубані, України. Вивчаючи матеріали архіву, дивуєшся його мужності, стійкості, винахідливості.

У жовтні 1943р. важкі бої проти німецько-фашистських загарбників йшли на правому березі Дніпра у районі Кременчука. Ворог тричі поспіль контратакував позиції піхоти. Командир батареї Лев Чижик точно коригував вогонь по об'єктах фашистів, знищивши більше роти ворога, вогневу кулеметну точку, декілька автомашин. [49]

Не пройшло й тижня, як знову відзначилась його батарея. За особистої участі Л. Чижики під вогнем ворога було відновлено перерваний зв'язок з бойовими порядками піхоти. В цей день батарея знищила близько взводу ворога, підбила дві гармати. За сміливість і винахідливість Л. Чижик був нагороджений орденом Вітчизняної війни II ступеня. [50] А невдовзі – орденом Олександра Невського за успішні бої при звільненні Кіровоградщини.

До двохсот солдатів ворога та велику кількість техніки було знищено батареєю Л. Чижики у боях за села Вершипілля і Суботиця. [51]

В одному з боїв гвардії лейтенант Л. Я. Чижик був тяжко поранений. Майже рік він лікувався у госпіталі, став інвалідом. У 1946 р. повернувся до Запоріжжя, продовжив навчання в інституті і закінчив його.

Орденом Олександра Невського нагороджений також випускник 1940 р. Володимир Константинов. З перших днів війни був командиром взводу, роти, дивізіону, помічником начальника штабу артилерії дивізії. І повсюди, на усіх посадах з гідністю виконував свій обов'язок перед Вітчизною.

Капітан В. Н. Константинов тривалий час, у період наступальних боїв за м. Луга, Ситенка і переправу через річку Луга, заміщав вибулого з строю начальника штабу артилерії дивізії й успішно справився з завданням, прагнув без людських втрат, з меншими витратами боєприпасів

провести кожну бойову операцію. Сам неодноразово виїздив на передній край, керував боєм.

З 5 по 8 лютого 1944 р. за його особистою участю було здійснено переправу військ через р. Луга, 8-й окремих штурмовий батальйон і 191-й стрілецький полк прорвали оборону ворога і виконали бойову задачу. [52]

Взірець сміливості і мужності показав капітан В. Константинов у боях на західному березі р. Нарва. 19 квітня 1944 р. ворог неодноразово намагався перейти у наступ на ділянці дивізії, але завдяки вмiлим діям капітана Константинова і своєчасній контрартилерійській атаці ворога були відбиті з великими для нього втратами. Дивізія міцно утримувала рубежі оборони. [53]

Майбутнім інженерам притаманний потяг до техніки, оволодіння нею. Не випадково багато студентів стали танкістами, автомобілістами, керівниками танкових частин і підрозділів.

Більше двадцяти студентів старших курсів було направлено у Військову академію бронетанкових і механізованих військ Червоної Армії. З початку війни в академії було скорочено терміни навчання і збільшено кількість слухачів. Крім основних факультетів (командного, інженерно-танкового й автотранспортного) і академічних курсів удосконалення керівного складу при академії діяли короткострокові курси з підготовки викладачів для танкових училищ, курси політскладу танкових військ. [54]

Прискорений курс академії пройшли студенти IV – V курсів Г. Балацький, В. Вигант, М. Гершов, І. Колон, В. Кременуло, Ю. Погребчишин, М. Попов, А. Рубін, Г. Савушкін, Л. Шкляр та інші.

Студенти п'ятого курсу І. Іванов, В. Марченко, С. Матюхін, В. Устименко закінчили повний курс академії. [55]

Георгій Балацький і Юрій Погребчишин тривалий час знаходились в одному танковому корпусі. Їхні героїчні подвиги відзначені численними урядовими нагородами. Георгій Олександрович нагороджений орденом Вітчизняної війни II ступеня, орденом Червоної Зірки, медалями «За взяття Будапешта», «За взяття Відня», «За звільнення Праги». Він – інвалід другої групи, інженер-майор запасу. Юрій Михайлович, інженер-підполковник, нагороджений двома орденами Вітчизняної війни і двома орденами Червоної Зірки, тринадцятьма медалями.

В одному з нагородних листів повідомляється, що Ю. М. Погребчишин, перебуваючи на посаді помічника начальника технічної частини з ремонту й експлуатації машин самохідно-артилерійського полку, безперервно забезпечував ремонт машин під час бойових дій. [56] Одного разу не вистачило пального для бойових машин в операції за м. Ханду. Ю. Погребчишин організував колону з паливно-мастильними матеріалами, під обстрілом ворога провів її польовими дорогами і забезпечив виконання завдання. [57]

Віктор Марченко у кінці 1943 р. захистив в академії диплом. У званні старшого техника-лейтенанта був направлений на Червонопрапорний Балтійський флот, де й знаходився до кінця Великої Вітчизняної війни. Брав участь у бойових діях проти ненависного ворога. На Балтійському флоті у званні інженера-полковника закінчив свій бойовий шлях і вихованець вузу і академії Микола Попов. [59]

Нелегким був бойовий шлях Василя Устименка. Після закінчення бронетанкової академії він брав участь у боях з фашизмом на Південному фронті, 3-му Українському і 3-му Білоруському фронтах. Нагороджений орденами Вітчизняної війни I ступеня і Червоної Зірки. Обіймаючи посаду командира з технічної частини 1-го танкового батальйону 153-ї танкової бригади, старший лейтенант Василь Устименко завжди своєчасно забезпечував надання технічної допомоги танкістам. [60]

Тернистим був бойовий шлях для вихованців вузу Євгена Іванова і Сергія Матюхіна. Євген пішов у армію з п'ятого курсу і після закінчення академії гідно воював у 46-й гвардійській танковій бригаді. За сміливість і вмиле керівництво технічною частиною неодноразово нагороджувався орденами й медалями. [61]

Сергій Матюхін був зарахований до академії з дипломом інженера і після академії у 1942 р. воював до перемоги у складі 502 винищувального протитанкового арtpолку 34-ї винищувально-протитанкової бригади. Нагороджений двома орденами Червоної Зірки і двома орденами Вітчизняної війни. [62]

Гідно виконав свій обов'язок перед Вітчизною Анастолій Рубін. Напередодні війни – секретар комсомольської

організації вузу, відмінник навчання, активний громадський діяч. Коли розпочалась війна, одним з перших пішов до Червоної Армії. Разом з іншими першокурсниками став слухачем бронетанкової академії. Пройшов скорочений курс навчання, успішно оволодів технікою, у званні техника-лейтенанта був направлений у діючу армію на 1-й Український фронт. Спочатку у складі танкового корпусу з боями пройшов від Кривого Рога до Тирасполя, а після поранення і одужання звільняв міста Польщі, брав участь у тяжких боях на Сандомирському плацдармі, у форсуванні річок Одер і Вісла, визволяв місто Бреслау (Вроцлав). [63] Йому доводилось ремонтувати підбиті танки під шквальним вогнем ворога, вивозити машини із захоплених у ворога позицій, відновлювати підбиті танки ворога і знищувати ворога його власною технікою.

Орденами Вітчизняної війни II ступеня, Червоної Зірки, 14 медалями відзначено подвиги Анастолія Рубіна. [64] З 1950 р. він працював викладачем Брянського інституту транспортного машинобудування, підполковник у відставці.

Аналогічно склалась доля вихованця вузу, після війни – доцента Казанського хіміко-технологічного інституту, інженера-полковника у відставці Леоніда Онисимовича Шкляр.

У 1940 р., закінчивши інститут, Л. Шкляр був направлений на завод «Комунар» начальником дільниці цеху, проте довго попрацювати не довелося. У 1941 р. добровільно пішов до Червоної Армії. У бронетанковій академії він зустрівся з багатьма колишніми однокурсниками. Після закінчення курсів був направлений на танковий завод, а потім на Західний фронт – заступником командира батальйону з технічної частини, брав участь у боях. У бойових умовах ремонтував пошкоджені танки. Леонід Шкляр брав також участь у підготовці диверсій у тилу ворога. Радянські танкісти, переодягнувшись у ворожу форму, на фашистських танках громили техніку, живу силу і склади ворога. [65]

Від Сталінграда до Відня у складі танкових частин пройшов шлях, слухач академії, інженер-підполковник І. А. Колон. Він звільняв рідне Запоріжжя, нагороджений багатьма радянськими й іноземними орденами й медалями. [66]

Від Сталінграда до Берліна – такий шлях студента нашого вузу, а потім курсанта Полтавського танкового училища гвардії лейтенанта кавалера трьох орденів Червоної Зірки Федора Дем'янова. На якій би посаді він не перебував, завжди виявляв мужність і рішучість.

Як другий номер 88-мм міномету мінометної роти моторизованого стрілецько-кулеметного батальйону 90-ї танкової бригади, за період боїв з німецькими окупантами з 25 жовтня по 24 листопада 1942 р. він знищив 150 солдатів і офіцерів, 11 бліндажів, 2 станкових кулемети. [67]

Перебуваючи на посаді командира танку 1-го танкового батальйону 11-ї окремої гвардійської танкової бригади, Федір Дем'янов 18 липня 1944 р. у бою за м. Любомль зі своїм екіпажем обхідним маневром, на великій швидкості перший увірвався до міста, знищивши дві гармати, 5 автомашин, 4 візки, 65 солдатів і офіцерів. [68]

Командуючи автотранспортним взводом цієї ж бригади, а потім транспортним взводом, забезпечив боєприпасами та паливно-мастильними матеріалами бойові дії полку. З 14 січня 1945 р. по 15 березня 1945 р. брав участь у боях за міста Блане, Познань (Польща), Ресту, Клайн-Зільберг, Штарград (Німеччина). [69]

З 14 квітня по 2 травня 1945р. провів без втрат увесь колісний парк від р.Одер до столиці Німеччини – Берліна, був двічі поранений. [70]

З першого і до останнього дня Великої Вітчизняної війни перебував на фронті випускник вузу Василь Сидоренко. Війна застала його у лавах Червоної Армії на західному кордоні – у Володимир-Волинську, 22 червня 1941 р. вступив у бій з фашистами. Був тяжко поранений. А потім госпіталь, військове училище, знову фронт – Брянський, Донський, Південно-Західний, Білоруський. Учасник Сталінградської битви і штурму Берліна у складі 25-го, а потім 1-го гвардійського танкового корпусу. Перебуваючи на посаді командира взводу з ремонту танкового озброєння, брав участь в евакуації і ремонті танків, бойових операціях. Про це можна дізнатися з нагородних листів старшого лейтенанта Василя Сидоренка. Зокрема, у період з 22 по 26 листопада 1942 р., попавши під обстріл і бомбардування авіації ворога, він особисто відремонтував 8 танкових гармат і два кулемети. [71]

Беручи участь у боях на Річицько-Калінінському напрямку, з 10 листопада 1943р. по 15 січня 1944 р. В. Сидоренко відремонтував 27 танкових гармат, особисто евакуював з поля бою під обстрілом ворога 9 танків, своєю самовідданою роботою завжди забезпечував виконання бойових задач бригадою. [72] Він нагороджений багатьма орденами й медалями.

На Далекосхідному фронті у битві з японськими імперіалістами виявив себе вихованець інституту Георгій Савушкін – інженер-майор, начальник відділу з ремонту й експлуатації самохідної артилерії. У польових умовах ним було відновлено 40 танків. [73]

Масовий трудовий героїзм виявили працівники тилу, які забезпечували фронт озброєнням, технікою, боєприпасами. Великий внесок у виробництво озброєнь, боєприпасів зробили колишні вихованці Запорізького машинобудівного інституту. Багато його випускників, студентів, які закінчили військові академії й училища, працювали на оборонних підприємствах конструкторами, інженерами, техніками. За рік до початку війни вісім випускників інституту отримали направлення на завод двигунів у м. Уфу. Серед них М.Г.Богуславський, М.Я.Воловик, М.С.Вульф, І.М.Глібов, А.М.Козачков, Н.С.Рингач, А.П.Северин, О.Е.Цивірко. Одержав призначення на уфимський завод і колишній студент четвертого курсу, а потім випускник Ленінградського політехнічного інституту С.Ізотов. Невдовзі завод, де вони працювали, став оборонним, випускав авіаційні двигуни. [74]

Михайло Воловик пройшов шлях від майора до заступника головного інженера об'єднання, був активним винахідником і раціоналізатором, відзначений десятьма державними нагородами, сімома золотими і бронзовими медалями ВДНГ СРСР. Він заслужений раціоналізатор РРФСР, почесний член НТТ СРСР, член Спілки письменників СРСР, автор 25 книг. [75]

Мойсей Богуславський працював начальником центральної вимірювальної лабораторії заводу. У січні 1944 р. за рішенням Державного Комітету Оборони був переведений, як спеціаліст з точних приладів, до Ленінграда, на відновлення заводу «Еталон» Всесоюзного науково-

дослідного інституту метрології ім. Д. І. Менделєєва. Працював головним технологом заводу, має більше 100 наукових праць, 13 авторських свідоцтв. М. Г. Богуславський – автор багатьох книг, довідників з точного вимірювання довжини кутів, міжнародної системи одиниць тощо, кандидат технічних наук, нагороджений знаком «Винахідник СРСР». [76]

До генерального директора Ленінградського науково-виробничого об'єднання ім. В. Я. Клімова ввійшов С. П. Ізотов. Став лауреатом Ленінської і Державної премій, Героєм Соціалістичної Праці. До останніх днів життя залишався на посту. [77]

Протягом усіх років війни працювали для фронту випускники довоєнного періоду О. І. Юдицький, М. Т. Гармаш, Б. С. Натапов та інші.

Онисим Юдицький виготовляв снаряди для гармат головного калібру, що стояли на лінкорах. Микола Гармаш виробляв реактивні снаряди для «Катюш». Борис Натапов розробляв нову технологію міцних сталей. Згодом став визначним ученим, доктором технічних наук, заслуженим діячем науки УРСР. [78]

Великим щастям для себе вважав колишній п'ятикурсник Григорій Гольдман, що частка його праці є у моторі штурмовика ІЛ-2.

Самовідданість і глибокі знання виявили й ті студенти, які закінчили курси або повний курс артилерійської академії ім. Ф. Е. Дзержинського і були направлені на випробувальні полігони, ремонтні бази, військовими представниками на заводи, викладачами у військовій академії, училища.

Нелегка робота випала на долю четвертокурсника, а згодом інженер-полковника у відставці П. П. Яцюти. Інститут, курси артакадемії, військовий завод – такий його послужний список. Іноді цілодобово доводилося просиджувати над кресленням нової техніки. Тільки після війни вдалося екстерном закінчити академію. [79]

Петро Яцюта – учасник пуску першої балістичної ракети. У 1946 – 1947 рр. під керівництвом головного конструктора С. П. Корольова брав участь у розробці, підготовці і пускові ракети, про що докладно доповідала

газета «Красная Звезда». [80] За зразкове виконання спецзавдання і видатні заслуги у розвитку техніки, виконання дослідно-випробувальних і наукових робіт П. П. Яцюта нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора, двома орденами Червоної Зірки, багатьма медалями.

Після закінчення курсів артилерійської академії військовими представниками на заводах працювали І.І.Бабцов, І.А.Скорик, В.А.Ткаченко, Н.М.Безлуцький, В.І.Гантшейль, Є.Н.Зуєв, М.Н.Шехтмейстер, А.С.Козликін, А.Б.Перцович та інші. Всі вони нагороджені бойовими орденами й медалями, у відставку вийшли у званні інженер-полковників. [81]

Нелегкою була доля вихованця інституту Василя Филімошкіна. Ще до студентської лави він пройшов шлях робітника, учня робітфаку. Серед студентів був найдорослішим: уже мав сім'ю, двох дітей, але у навчаннях був прикладом для усіх. Відмінник навчання, голова профкому, чесний, вимогливий, чуйний, готовий будь-якої хвилини прийти на допомогу. Таким він був і в академії, і коли став військовим представником на підприємстві.

Четвертокурсник Володимир Поляков у складі зведеного загону артакадемії брав участь у боях під Москвою. Після закінчення академії був відповідальним працівником Головного артилерійського управління Наркомату оборони СРСР.

Михайло Молодецький працював на військових підприємствах, не раз обирався секретарем партійних організацій крупних цехів, виїздив на фронт для випробування нового озброєння у бойових умовах. Він одержав декілька авторських свідоцтв на винаходи, пов'язані з розробкою артозброєння, нагороджений орденами й медалями. Випробувати нові зразки зброї у бойових умовах доводилось колишньому студенту вузу, секретарю комітету комсомолу артакадемії. Науму Барашу, кавалеру орденів Вітчизняної війни II ступеня, Червоної Зірки. [82]

Масовий трудовий подвиг здійснили студенти інституту, які були евакуйовані у глибокий тил. Вони замінили тих, хто пішов на фронт. Студентка п'ятого курсу Тамара Алексєєва під час евакуації добровільно працювала трактористкою на Кавказі. Після війни вона захистила диплом і одержала звання інженера. Випускниця 1941 р. Зоя Іванова енергійно працювала у ВТК військового приймання на одному з підприємств. [83]

Чимало студентів, випускників військових академій і училищ брали участь у підготовці офіцерських кадрів – командирів, політруків. Для викладацької роботи в арт-академії ім. Ф. Е. Дзержинського було залишено Скорика І.А., згодом він став начальником кафедри. Викладачем цієї ж академії працював С.С.Кузубов. Обидва – учасники оборони Москви, нагороджені багатьма орденами й медалями. [84]

У роки війни довелося готувати артилеристів для фронту Вячеславові Кравченку. Одержавши диплом конструктора сільгоспмашин, Вячеслав через два дні дізнався про початок війни. Дістався до місця призначення – Кіровоградського заводу сільгоспмашин, який уже був переобладнаний на випуск мін. Три місяці працював у Ростові на заводі «Ростсільмаш», а потім став курсантом військово-технічного училища. Тут він закінчив прискорені курси командирів взводів ракетних мінометів – «Катюш». Декілька разів виїздив лейтенант В.Кравченко на передову під Москвою, Курськом, виконував завдання командування. Невдовзі був направлений до Одеси командиром навчальної роти утвореного у 1943 р. артилерійського училища. Протягом півтора року тут готували лейтенантів, командирів взводів артилерійських батарей і реактивних мінометів. Декілька разів просився на фронт. «Ви тут потрібні!» – на цьому закінчувалась бесіда з начальником училища. [85]

У тяжкі роки війни інститут продовжував готувати кадри для народного господарства. 18 серпня 1941 р. гітлерівцям удалося прорватися до Запоріжжя і захопити правобережну частину міста. Водночас на лівому березі день і вночі наші вели демонтаж заводів, які евакуюювались у глибокий тил, на схід.

Багато студентів працювали у колгоспах і радгоспах на збиранні врожаю. Треба було зібрати і вивезти хліб. Самовіддано працювали студенти у радгоспі «Переможець» Якимівського району Запорізької області і в радгоспах Великолепетиського району Херсонської області. Старшокурсники сідали за кермо комбайна, трактора, автомобіля. Працювали дружно, часом під бомбардуванням ворожої авіації. [86]

У серпні 1941 р. інститут евакуювався до м.Барнаула Алтайського краю. [87] Виїхало декілька десятків викладачів і студентів. Вони взяли з собою частину навчального обладнання, необхідні підручники. Шлях був не з легких, під вогнем ворога. З 34 виїхавших викладачів до нового місця прибуло лише 12, серед яких Л.Г.Ісаков, М.О.Говоров, А.І.Гурвич, В.П.Ільяшенко, Л.П.Мононов, В.П.Соляник. Частина викладачів у дорозі добровільно з'явилися до військоматів і були направлені на фронт, військові заводи. [88]

Нелегко відновлювалася робота інституту. Навчальний рік розпочався із запізненням на декілька місяців. Директор інституту Л. Г. Ісаков комплектував викладацький склад і контингент студентів.

На початок 1942 – 1943 навчального року було створено 12 кафедр, навчалось 484 студенти, проте склад їх часто змінювався. Студенти не мали піл'яг, броні, призивались до лав Радянської Армії. На кінець навчального року залишилось 211 студентів, з них на I курсі – 155, II – 13, III – 30, IV – 13. [89]

Вузівське життя складалося важко. Інститут розміщувався у невеличкому 4-поверховому будинку. Студенти жили в основному на приватних квартирах. Лише 55 студентів випускного курсу були поселені до гуртожитку. Не вистачало підручників, наочних посібників. Студентів обслуговував філіал міської наукової бібліотеки. Бідною була й навчально-виробнича база. Виробнича практика проходила на Алтайському тракторному заводі у Рубцовську. Завод перебував ще в передпусковому періоді, ряд цехів не працював. Виручали залізничні майстерні депо станції Барнаул, які були надані для занять студентам. [90]

Важко було з харчуванням, паливом. Мали місце перебої з електроенергією, не вирішені побутові питання. Не було теплого одягу, взуття, постільних речей. Труднощі подолали самі. Організували майстерню з пошиття взуття, шапок, хутряних комплектів, рукавиць. Студенти самі заготовляли дрова, вугілля. Інститут мав підсобне господарство, земельну ділянку до 60 га, де вирощувались картопля, овочі, зернові культури. Допомогали колгоспам, радгоспам у збиранні врожаю, заготівлі дров для підприємств, шкіл, госпіталів. [91]

Активно працювали, знаходячи шляхи прискорення підготовки студентів, кафедри фізики, математики, хімії, графіки, опору матеріалів, деталей машин, енергетики і автотракторної справи та інші.

Багато вчених інституту успішно вели наукові дослідження за темами оборонної промисловості. Завідувач кафедри опору матеріалів професор А. І. Гурвич зробив розрахунки на ударні навантаження деталей авіаційного двигуна, завідувач кафедри деталей машин М. О. Говоров виконав проект верстата для механічної обробки кузовів автомобілів. Над оборонними темами працювали завідувачі кафедр: технології машинобудування – доцент В. П. Ільяшенко, енергетики й автотранспортної справи – доцент І. В. Варшавський, хімії – доцент В. Н. Бабун та інші. [92]

Викладачі інституту проводили велику за обсягом і змістом роботу зі студентами і населенням краю у позанавчальний час. Викладачі кафедр марксизму-ленінізму (зав. кафедрою Заж) керували роботою студентських політклубів, наукових гуртків, випуском стіннівок, активно виступали з лекціями з питань внутрішньої і зовнішньої політики перед трудящими міста і краю, у госпіталах. Колектив кафедри механіки (зав. кафедри проф. Н. Натансон) організував недільний університет для студентів і учнів середніх шкіл, в якому читались лекції на технічні, загальноосвітні і політичні теми. [93]

Серед студентів велась різноманітна оборонно-масова робота. У 1942 – 43 навчальному році в інституті діяли гуртки розвідників (50 чоловік), школа шоферів (35 чоловік), 3 групи стрільців (48 чоловік), 3 групи ручних кулеметників, група самозахисту, 82 чоловіки здали норми ПХПО, 87 – ГПО, у ТСАВІАХІМ залучено 200 студентів і 52 службовці. [94]

Колектив інституту прагнув допомогти фронту усім, чим міг. Викладачі, студенти перераховували гроші у фонд оборони, відправляли теплі речі, подарунки фронтовикам.

У квітні 1943 року відбувся перший у воєнний період випуск студентів. 13 студентів одержали диплом інженера, з них 2 – з відзнакою (А. В. Зубриліна і А. А. Ерделі). У 1944 р. випущено 4 інженерів. [95]

Продовжувалась підготовка кадрів і у період реевакуації інституту.

14 жовтня 1943 р. війська Південно-Західного фронту під командуванням генерала армії Р. Я. Малиновського нічним штурмом оволоділи обласним центром України містом Запоріжжя. Відступаючи, гітлерівці зруйнували місто, його заводи і підприємства. Сумна доля спіткала і Запорізький інститут сільськогосподарського машинобудування. Фашисти повністю зруйнували чотири будівлі інституту, знищили обладнання на суму 1 млн 80 тис. карбованців. [96] Здавалось, що життя інституту не буде відновлене протягом ще багатьох років. Але за відродження вузу дружно взялись усі запоріжці. Поступово ремонтували приміщення, інститут оснащувався обладнанням.

27 березня 1944 р. інститут почав функціонувати. Було видано наказ Наркомату середнього машинобудування СРСР про початок роботи Запорізького інституту сільськогосподарського машинобудування [97], а 31 липня наказом цього ж наркомату змінено його назву. Він став називатися Запорізьким автомеханічним інститутом НКСМ.

28 серпня 1944 р. за наказом по інституту почалися вступні іспити. Заняття розпочались 1 жовтня 1944 р. На першому курсі навчалось 225 чоловік, на другому – 41, на третьому – 17, на четвертому – 15, на п'ятому – 13, усього – 311 студентів. Інститут було укомплектовано педагогічними кадрами. Директором інституту наказом НКСМ від 10 листопада 1944 р. був призначений М. Й. Бодзич. [98]

Понад 12 років очолював інститут Мануїл Йосипович Бодзич. Він був направлений Міністерством вищої освіти СРСР як провідний спеціаліст в галузі технології машинобудування, що мав великий досвід виробничої роботи. Закінчивши у 1934 році Московський машинобудівний інститут, працював на провідних інженерних посадах – головного технолога, головного конструктора і головного інженера Московського машинобудівного заводу. У творчому доробку мав 72 винаходи та розроблені ним конструкції оригінальних верстатів і машин.

У важких умовах повоєнного періоду М. Й. Бодзич багато зробив для відновлення зруйнованих під час війни

будівель інституту, добору кваліфікованих кадрів викладачів, налагодження і вдосконалення навчального процесу, наукової діяльності.

Керівництво інститутом М. Й. Бодзич поєднував з викладанням таких дисциплін як технологія машинобудування, конструювання автомобілів, металорізальні верстати, керував курсовим та дипломним проектуванням, залучав студентів до наукової роботи.

З 1946 року був завідувачем кафедри автомобілів, з 1949 року – завідувачем кафедри металорізальних верстатів і інструментів, з 1963 по 1970 рр. – доцентом цієї ж кафедри.

До інституту повернулись довоєнні студенти і викладачі, ветерани вузу М.О.Говоров, В.П.Ільяшенко, В.В.Мартиненко, Г.А.Яковенко. Кафедри очолили досвідчені спеціалісти Ю.А.Шульте, П.М.Кічась, Г.А.Ованесов, Б.С.Натапов. Включились у педагогічну діяльність звільнені в запас І.Г.Шевченко, Г.М.Мальченко.

В інституті було два факультети: механіко-технологічний і автотракторний (декани М. О. Говоров, М. Ф. Скалозуб), 19 кафедр. Десять викладачів мали наукові ступені і вчені звання.

Незважаючи на велику навчальну і громадську завантаженість, викладачі приділяли увагу науково-дослідній роботі. Протягом 1945 – 46 навчального року три теми було закінчено, чотирнадцять – завершувались. Кафедри інституту підтримували наукові зв'язки з АН СРСР і АН УРСР; з науково-дослідними інститутами і окремими вченими. Сорок наукових праць викладачів було опубліковано. Ряд викладачів працював над кандидатськими і докторськими дисертаціями.

Крім того, кафедри надавали допомогу колективам заводів міста і області. Зокрема, кафедра технології металів постійно проводила консультації з питань металознавства і термобробки для заводів ім.Баранова, «Комунар», ім. Войкова. Викладачі кафедри деталей машин надавали консультації заводі «Запоріжсталь».

Значно змінився склад студентського колективу, більшістю якого стали учасники Великої Вітчизняної війни. Учорашні бійці у військовій формі, взяли за навчання, щоб стати кваліфікованими спеціалістами.

Повернулись до інституту і продовжили навчання студенти-фронтовики Сергій Баранов, Аркадій Вайспапір, Олексій Глушевський, Олексій Карцев, Михайло Коробов, Анатолій Кругликовський, Михайло Курбатов, Олексій Курощепов, Петро Малий, Віктор Моргун, Іван Назаренко, Віктор Огій, Микола Площенко, Анатолій Романенко, Володимир Сонькін, Лідія Стахова, Олександр Ткачук, Лев Чернов та інші.

Усю війну був на фронті студент Василь Омельченко. Командував радіомашиною, був комсоргом батальйону, а потім авіаполку. Після війни повернувся до інституту, навчався на відмінно, був іменним стипендіатом. Після закінчення інституту пройшов трудовий шлях від інженера до директора Запорізького виробничого об'єднання «Моторобудівник», став Героєм Соціалістичної Праці, крупним ученим, доктором технічних наук.

Студентами стали фронтовики Г.Алексєєв, А.Атоян, Б.Боржов, В.Головинський, Г.Гусєв, А.Виноградов, І.Виниченко, П.Малишев, І.Пашков, Ф.Притула, Д.Петергеря, В.Тихонравов, Б.Явір та інші.

У багатьох групах майже половина студентів були колишніми учасниками війни. Більшість із них нагороджені орденами й медалями. Ця категорія студентів за своєю організованістю і серйозним ставленням до навчальних занять була провідною в інституті.

Чимало учасників війни було й серед співробітників інституту. Це лаборанти кафедр Борис Смагін, Сергій Сава, Сергій Тараканов, Григорій Погарський, працівники адміністративно-господарської частини Григорій Косач, Іван Пашков, Григорій Пашик, Пилип Притула, Анатолій Савчук та інші.

Поповнення колективу інституту учорашніми воїнами Радянської Армії сприяло помітному поживленню у житті навчального закладу.

Проте не всі повернулись з фронту додому. Навіки залишаться у пам'яті ті, хто загинув у боях з фашизмом. Це студенти: лейтенант Микола Івахненко, лейтенант Йосип Зельцер, лейтенант Арон Ламедман, лейтенант Андрій Іценко, молодший лейтенант Олексій Козачков, сержант Тихон Телегін, сержант Болеслав Янковський, рядовий Дем'ян Бувайло, рядовий Іван Коломоєць [99] та інші.

53 вихованці інституту загинули у боях з фашизмом, пропали безвісти. [100]

Навчальний процес доводилося налагоджувати у важких умовах. Заняття проводились навіть у коридорах головного корпусу та в барачних приміщеннях. Не вистачало столів, табуреток. Студенти сиділи на дошках, установлених на цеглинах. Доводилося самим готувати аудиторії до занять, ремонтувати меблі. Під керівництвом заступника директора з навчальної частини В. В. Мартиненка, заступника директора з адміністративно-господарської частини М. А. Горбунова діяли студентські бригади будівельників. Завідувач кафедри опору матеріалів Г. А. Ованесов очолив студентську бригаду столярів.

На 1 вересня 1945 р. було підготовлено 9 аудиторій, 4 лабораторії, 3 спільних зали і один – для креслення, 6 кабінетів загальною площею 853 м², відремонтовано 12 аудиторій, 123 аудиторні столи, виготовлено 266 табуреток. У всіх приміщеннях інституту проведено електроосвітлення, в аудиторіях облаштовано 100 печей. Приведені у порядок двір, обладнані спортмайданчики, посаджено 250 дерев і 500 кущів, квіти. [101]

Багато труднощів виникало через побутову невлаштованість. Не було гуртожитків. Студенти наймали кутки на приватних квартирах. Інститут узяв в оренду у приватному секторі під гуртожиток 1093 м² і розмістив 140 студентів. Було укладено договір з міськпалівом на постачання 400 т вугілля. У плавнях Дніпровського лісництва заготовлено 200 складометрів дров.

У країні ще діяла карткова система на продовольчі і промислові товари. Держава надавала допомогу навчальним закладам. Інституту виділили ділянку для підсобного господарства площею 100 га у селі Біленькому. Інститутська їдальня, де студенти харчувалися по талонам, була одночасно і клубом. Працювали свої магазин, пральня, перукарня, взуттєва і швейна майстерні, каса взаємодопомоги.

Так починав свою роботу колектив інституту у перші роки після звільнення Запоріжжя від гітлерівських окупантів. Завдяки неймовірним зусиллям викладачів і студентів, місцевих органів влади інститут у короткий термін відновив матеріальну базу, організував навчально-методичну, науково-дослідницьку і виховну роботу.

РОЗДІЛ 4

ВІДНОВЛЕННЯ ТА ПОДАЛЬШИЙ РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ У ПОВОЄННІ РОКИ (1945 – 1960 рр.)

Настав 1945 рік, який приніс довгоочікувану перемогу над німецько-фашистськими загарбниками. Святкував перемогу і колектив інституту – відбувся перший післявоєнний випуск фахівців. Їх було всього вісім, але вони були першими, а попереду – велика праця по відновленню інституту та вдосконаленню навчального процесу і нарощуванню темпів підготовки кадрів.

Значну увагу приділяв колектив якості набору студентів. Для цього інститут підтримував письмовий зв'язок з усіма директорами середніх шкіл. Об'яви про прийом до вузу розміщувались в республіканській газеті «Радянська Україна», в місцевих газетах «Червоне Запоріжжя» та «Большевик Запоріжжя», в газетах Дніпропетровська, у передачах обласного радіо. На заводах імені Баранова (сьогодні «МоторСіч») та «Комунар» (сьогодні «АвтоЗАЗ-ДЕУ») були організовані столи консультацій для бажаючих вступити до ЗАМІ. [1]

Викладачі та співробітники виїздили в міста області, сільські школи, зустрічалися з випускниками шкіл. Через місцевий радіовузол були організовані виступи відмінників навчання, деканів факультетів, художньої самодіяльності інституту.

Така всебічна агітаційна робота дала свої наслідки. На початку першого семестру 1945 – 1946 навчального року в інституті вже навчалось 415 студентів, а на початку другого – 488.

Зимову сесію складало 344 чоловіки: 1 к. – 199; 2 к. – 69; 3 к. – 42; 4 к. – 15; 5 к. – 19. При цьому успішно склав сесію 321 студент, зокрема 19 – на «відмінно» та «добре»; 12 відраховано за неуспішність.